

ОСОБЛИВОСТІ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ БЕЛІЗУ (КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТИ)

НАЗИМКО Єгор Сергійович - кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник ад'юнктури (аспірантури) Донецького юридичного інституту МВС України

Стаття посвячена розгляду Закону «О несовершеннолетних правонарушителях» Белиза. В статті розглядаються і аналізуються ключові терміни, пов'язані з правонарушеннями, совершаемими несовершеннолетними лицами, основні положення относительно наказания несовершеннолетних лиц за совершенные правонарушения в соответствии с этим Законом.

Ключові слова: *правопорушення, відповідальність, покарання, неповнолітня особа, дитина, молода особа, батьки, опікуни, забезпечення безпеки, добра поведінка, виплата штрафу, відшкодування збитків або витрат, тюрмне ув'язнення, спеціалізований заклад.*

Система покарань неповнолітніх осіб (або дітей) своїм характерним походженням та принципами функціонування зобов'язана об'єкту своєї дії – неповнолітнім особам, які, так само як і дорослі люди, вчиняють кримінальні правопорушення.

Природа правопорушень та злочинів, які вчиняються як неповнолітніми, так і дорослими особами, багато в чому подібна. Вона є наслідком соціальних умов того чи іншого суспільства (безробіття, тіньова економіка, стан інституту сім'ї, невисокий рівень почуття відповідальності тощо). Слід зазначити, що соціальні негаразди в значній мірі впливають на соціальний розвиток дитини, тобто неповнолітньої особи, формують її світогляд у цьому незрілому віці, штовхають її до злочинного світу. Однак держава та суспільство усвідомлюють

те, що дитина є досить специфічним та важливим суб'єктом суспільства, важливим чинником її подальшого відтворення. Саме тому світова юридична наука та національні системи права різних країн законодавчо виокремлюють систему розгляду справ про правопорушення, які вчиняються неповнолітніми особами та покарання або застосування іншого виду санкції за них.

Специфічність системи покарання неповнолітніх осіб, яка полягає, насамперед, не у застосуванні каральних санкцій, а у профілактично-попереджувальному впливі на поведінку неповнолітнього правопорушника, розповсюджується на національні правові системи країн усіх континентів.

Не є виключенням і держава Центральної Америки, і, зокрема, Беліз. Проблема формування та здійснення молодіжної політики, зокрема у сфері профілактики дитячої та молодіжної злочинності і боротьби з нею, є напроцуд актуальною для Белізу. «Беліз є дуже «молодіжною» країною, де більше 70% населення є людьми, молодшими 30 років. В умовах подібної демографічної ситуації існує нагальна потреба у розробленні політики та програм, які б відповідали потребам розвитку населення», – йдеться у Національній програмі розвитку молоді Белізу 2012 року [5, с.20].

У Національній програмі розвитку молоді Белізу містяться дані про те, що у 2008 молоді люди віком від 16 до 20 становили 26,3% ув'язнених, яким було висунуто обвинувачення, але яких не було засуджено

[5, с.30]. Ці дані в цілому підтверджуються і дослідженням під назвою «Безпека громадян у Белізі», проведеним у 2013 році Між-американським банком розвитку [3, с.12].

На жаль, Національна програма розвитку молоді Белізу 2012 року не містить статистичних даних щодо саме дитячої злочинності в Белізі. На відсутність подібних статистичних даних вказано у Доповіді ЮНІСЕФ за 2000 рік «Оцінка стану ювенальної юстиції у Белізі»: «Попри те, що відмічено наявність в Белізі національного законодавства щодо системи юстиції для молоді, Комітет висловив свою занепокоєність загальною адміністративною ситуацією в країні, зокрема її відповідністю Конвенції про права дитини ООН та іншим відповідним стандартам ООН. В іншому ж, занепокоєність викликає відсутність специфічного законодавства щодо дітей, яке б дозволяло їм не поривати контактів з власними сім'ями, перебуваючи в системі органів ювенальної юстиції, скупчення людей в системі приміщень для затриманих, утримання дітей під вартою разом із дорослими та відсутність ґрунтовних статистичних даних щодо чисельності дітей, які перебувають у системі органів ювенальної юстиції. Також влада Белізу зазнала критики через неспроможність заборонити застосування тілесних покарань у сім'ї, школах та системі органів ювенальної юстиції» [1, с.7].

Однак аналогічний аналіз, здійснений Американською асоціацією юристів у 2010 році, констатує наступну ситуацію із дитячою та молодіжною злочинністю в Белізі: «Хоча рівень злочинності в Белізі, включно із злочинами, які вчиняються неповнолітніми особами, нижчий, ніж у багатьох розвинених країнах Заходу, і взагалі є нижчим, ніж у сусідніх країнах (Мексика або Гватемала), загальне сприйняття суспільства є таким, що юні правопорушники створюють неприємності і повинні бути ув'язнені. Як і в багатьох суспільствах, дебати щодо вибору між покаранням і реабілітацією продовжуються. Проте, багато громадян, неурядових організацій, і громадських груп, Церква і добровільні асоціації все ще наголошують, що саме реабілітація неповнолітніх правопорушників є важливішою,

завдяки їй вони не стають закоренілими злочинцями» [2, с. 17].

Однак, все ж таки Доповідь ЮНІСЕФ 2000 надає певний соціальний портрет неповнолітнього правопорушника в Белізі, виокремлюючи певні етапи його, так би мовити, «становлення»: «Рівень 1 – Батьки не здійснюють контролю над поведінкою дитини. Його/її вік зазвичай становить від 8 до 13 років, він/вона поки ще не становлять суспільної загрози і регулярно відвідують школу. Рівень 2 – Молодь, будучи у віці, зазвичай, від 14 років і старше, стала «загрозою для суспільства»: вони «вештаються» по вулицях, не мають роботи та вдаються до дрібних злочинів, час від часу потрапляють до поліції. У разі якщо їх поведінка не знаходиться під контролем, вони можуть вчинити серйозні злочини. Дана група контролюється Національним молодіжним кадетським корпусом. Рівень 3 – Молоді люди «стрибнули» від дрібних злочинів до серйозної злочинної діяльності, мається на увазі насильство та розповсюдження наркотиків, та потрапили до системи органів ювенальної юстиції. Вони, зазвичай, отримують терміни тюремного ув'язнення. Рівень 4 – Молоді стають «загартованими злочинцями», вони не демонструють жодного розкаяння, а навпаки цілковиту відсутність можливості «реабілітуватися»; тюрма опікується ними» [1, с. 2-3].

Серед інших причин дитячої та підліткової злочинності такі відомі белізькі дослідники та урядовці, як Нурі Мухаммад та Рой Каetano, називають бідність, панування культу грошей та розваг, урбанізаційні процеси тощо [1, с. 2-3].

Закон «Про неповнолітніх правопорушників» Белізу, який було прийнято ще 18 січня 1936 року, зосереджується на понятті «дитина» та «молода особа», до яких, власне, застосовуються положення цього Закону. Чутливе ставлення до правопорушень, які вчиняються особами, що є невідповідними загальним нормам кримінального законодавства, полягає також у розрізненні таких осіб на дві категорії: «дитина» та «молода особа» (тобто констатується відмінність від поняття «дорослої особи» та пов'язаних з цим дій та їх наслідків).

Стаття 2 Закону визначає ці поняття наступним чином: «Дитина – це особа, яка не досягла чотирнадцятирічного віку. Молода особа – це особа, якій виповнилося чотирнадцять років або більше, але не виповнилося шістнадцяти років» [4, р.5].

Різність підходів до розгляду справ про кримінальні та адміністративні правопорушення, які вчиняються неповнолітніми особами та дорослими (повнолітніми) виявляється також у низці процедур, зокрема судового характеру, які супроводжують розгляд справ про ті чи інші правопорушення. Так, пункт 1 статті 3 Закону, наприклад, зазначає: «Суд, розглядаючи обвинувачення проти дітей або молодих осіб, якщо дитина або молода особа не обвинувачується спільно з іншою особою, яка не є дитиною або молодою особою, проводитиме свої засідання в іншому приміщенні або кімнаті, в яких не проводяться звичайні засідання суду, або в інші дні або інший час, в які не проводяться звичайні засідання суду, і суд, який проводить свої засідання таким чином, розглядається в якості суду у справах неповнолітніх осіб» [4, р.5-6]. Також пункт 3 цієї ж статті зазначає: «Положення Закону мають розглядатися так, що особи, які не досягли шістнадцятирічного віку та будучи доставлені до суду або в інше місце або такі, які чекають на відвідання суду або вже його відвідали, мають бути утримані від спілкування з дорослими особами, які обвинувачуються або засуджені за будь-яке правопорушення, крім тих, за вчинення яких особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку, обвинувачується спільно з дорослою особою» [4, р.6].

Закон допускає певну свободу дій для органів поліції щодо прийняття рішення про подальший хід справи, пов'язаної з кримінальним правопорушенням, вчиненим неповнолітньою особою: «У разі якщо особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку, є затриманою на основі ордеру або без нього і не може негайно бути доставленою до суду, начальник поліцейського відділу, розслідуючи справу, має право у будь-якому випадку: а) якщо затримана особа не обвинувачується у вбивстві або іншому тяжкому злочині; б) якщо в інтересах даної

особи не існує необхідності не допустити її спілкування з небажаною особою; с) якщо офіційна особа не має сумнівів, що звільнення затриманої особи не зашкодить цілям правосуддя, відпустити таку особу під заставу, при наявності поручителів або без них, на таку суму, яка, на думку посадової особи, забезпечить відвідування особою судових засідань» [4, с.7].

Пункт 10 статті 8 Закону є прикладом ретельного розгляду всіх важливих чинників, які стосуються неповнолітньої особи, яка обвинувачується у вчиненні того чи іншого правопорушення: «Перед прийняттям рішення про заходи щодо особи, яка обвинувачується у вчиненні того чи іншого кримінального правопорушення, суд має розглянути інформацію, яка стосується його загальної поведінки, домашнього оточення, успішності у школі, стану здоров'я, тобто таку інформацію, яка дозволить прийняти рішення у справі в інтересах дитини або молодої особи, також суд має право поставити дитині або молодій особі будь-яке питання, пов'язане із інформацією, яка розглядається» [4, р.10].

Однак, як і у випадку, коли перед судом постають дорослі особи, які обвинувачуються у вчиненні кримінальних правопорушень, діти та молоді особи, можуть знову опинитися під вартою, як це зазначається у підпункті 12 пункту 8 статті 5 Закону: «Якщо дитина або доросла особа визнає вчинене ним кримінальне правопорушення або у разі, коли суд визнає задовільним стан доведеності вчиненого правопорушення, і визнає, що подальше утримання під вартою є необхідним для наведення подальших довідок про дане правопорушення та спостереження, суд має право зробити відповідний запис у судовому реєстрі про те, що вина є доведеною, а дитина або молода особа знову знаходиться під вартою» [4, р.10].

Одним з видів каральних санкцій, який призначається судом у разі здійснення неповнолітньою особою кримінального правопорушення, є призначення штрафу, відшкодування завданих збитків або інших виплат дитиною, молодою особою або їх батьками чи іншими особами, які мають до

них відношення та несуть відповідальність за них. Пункт 1 статті 10 з цього приводу зазначає: «Коли дитина або молода особа постає перед будь-яким судом за будь-яке кримінальне правопорушення, за вчинення якого передбачено призначення штрафу, відшкодування завданих збитків або інших виплат, і суд вважає, що дана справа найкращим чином може бути закінчена через призначення штрафу, відшкодування завданих збитків або інших виплат, з застосування будь-якого іншого виду покарання або без нього, суд має право, якщо правопорушник є дитиною, призначити аби виплата штрафу, відшкодування завданих збитків або інших виплат була здійснена батьками або опікунами дитини або молоді особи замість дитини чи молоді особи, допоки суд не дійде висновку про те, що батьки або опікун не сприяв вчиненню правопорушення через неналежне виконання обов'язків з піклування над дитиною або молодією особою» [4, с.10-11].

Однією з важливих рис систем покарання неповнолітніх осіб у багатьох країнах є розгляд інституту сім'ї або опікунів, точніше сімейного або опікунського контролю над неповнолітнім правопорушником та його поведінкою, в якості альтернативного і, можливо, найкращого заходу по відношенню до дитини, яка вчинила кримінальне правопорушення. Про це йдеться в пункті 2 статті 10: «У разі коли дитина або молода особа обвинувачується у вчиненні того чи іншого правопорушення, суд має право зобов'язати його батьків або опікунів забезпечити його безпеку у разі доброї поведінки дитини або молоді особи» [4, р.11].

У значній мірі дух та буква Закону «Про неповнолітніх правопорушників» Белізу зосереджує значну частину відповідальності за вчинене неповнолітньою особою (дитиною та молодією особою) правопорушення на їх батьках, які, згідно з Законом, відповідальні за його поведінку, зокрема за ту, яка призвела до розгляду справи в судовому порядку. Пункт 3 статті 10 Закону зазначає: «У разі якщо суд вважає вину дитини або молоді особи доведеною, суд має право призначити батькам або опікунам, згідно з цим пунктом, відшкодування шко-

ди або збитків або вимагати від них забезпечення безпеки дитини або молоді особи без подальшого впровадження обвинувачення щодо них» [4, с.11].

Найбільшого вираження це отримало у покаранні через арешт майна батьків або опікунів та їх тюремне ув'язнення як це зазначається у пункті 5 статті 10 Закону: «Будь-які кошти, призначені батькам або опікунам до виплати, згідно з цим пунктом, або у разі нездатності забезпечити безпеку, як це зазначено вище, можуть бути стягнуті через накладання арешту на майно батьків та опікунів або тюремне ув'язнення в такий спосіб, якби вирок був винесений батькам або опікунам за правопорушення, за вчинення якого обвинувачувалася дитина або молода особа» [4, с.11].

Подібний незвичний принцип призначення та виконання покарання є наглядним прикладом, з одного боку, профілактики ефективності родинного інституту, а з іншого, соціальним збереженням найціннішого фонду суспільства і держави – дітей та юнацтва, попередженням їх знайомства із злочинними світом дорослих, яке могло б сприяти подальшій деградації їх особистості.

Одним з найсуворіших видів покарання за кримінальні правопорушення як в рамках загальних кримінально-правових, так і ювенально-правових систем, є тюремне ув'язнення. Законодавство у сфері ювенальної пеналогії застерігає, а то й забороняє призначення тюремного ув'язнення різним категоріям неповнолітніх осіб з метою недопущення отримання ними невинуватої соціальної та моральної травми через відбуття терміну ув'язнення у тюрмі. Пункт 1 статті 11 цього Закону дає однозначну відповідь на це запитання: «Відповідно до пункту 12, жодній дитині не може бути винесено вироку, який передбачає тюремне ув'язнення» [4, с.11].

Однак пункти 2 та 3 цієї ж статті передбачають можливість тюремного ув'язнення правопорушників, які становлять категорію «молодих осіб»: «(2) Жодній молодій особі не може бути винесено вироку, який передбачає тюремне ув'язнення, якщо існує можливість вирішення справи будь-

яким іншим чином через відбування випробування, виплату штрафу, направлення до місця тимчасового затримання, спеціалізованого закладу або інше. (3) Не дозволяється утримання молоді особи, якій призначено тюремне ув'язнення разом з дорослими ув'язненими особами» [4, с.11-12].

Однак, Закон все ж таки передбачає низку причини, які уможливають тюремне ув'язнення дітей та неповнолітніх осіб як це подано у статті 12 Закону: «12. – (1) Попри будь-які протиріччя, які містяться в цьому Законі – (а) У разі якщо дитина не молодша десяти років або молода особа обвинувачуються за вчинення будь-якого правопорушення, список яких перераховується у підпункті (2) цього пункту; або (б) у будь-якому іншому випадку, коли суд виносить вирок про покарання через позбавлення волі як це визначено у підпункті 3, суд має право винести вирок правопорушнику до тюремного ув'язнення, і коли такий вирок винесено, дитина або молода особа, попри будь-які інші положення цього Закону, залишатиметься в тюрмі або в іншому подібному місці, яке буде призначено Міністром, відповідальним за систему покарання неповнолітніх осіб, і, перебуваючи там, вважатиметься таким, який перебуває в ув'язненні на законних підставах. (2) Правопорушеннями, про які згадано у підпункті (1), є навмисне вбивство, ненавмисне вбивство, небезпечне та тяжке ушкодження, розбій, навмисний розбій, напад з наміром пограбування, крадіжка або крадіжка з виломом при тяжких обставинах, злочини, покарання за які регулюються Законом про вогнепальну зброю, або злочини, пов'язані із розповсюдженням наркотиків» [4, с.12].

Умовами призначення вироку до тюремного ув'язнення також, відповідно до пункту 3 статті 12 Закону, є: «(3) Дії правопорушника кваліфікуються як такі, що мають бути покарані через тюремне ув'язнення, як це визначається у підпункті (1) якщо – (а) він незадовільно відбував види покарання, які не були пов'язані з позбавленням волі та не виявляв здібностей та бажання їх відбутися; або (б) є причини вважати, що тю-

ремне ув'язнення буде адекватним з точки зору захисту громадськості від отримання серйозного або небезпечного ушкодження з його боку; або (с) природа, тяжкість або розповсюдженість злочину, за який він був засуджений або визнаний винним, є таким, за вчинення якого призначення покарання без позбавлення волі не вважається доцільним» [4, с.12-13].

Термін відбування тюремного ув'язнення дитиною або молодю особою вказано у статті 13 Закону: «У разі якщо дитина або молода особа є засудженою за правопорушення, яке карається, як у випадку вчинення його дорослою особою, тюремним ув'язненням, або якщо правопорушник виявився дорослою особою, буде призначено тюремне ув'язнення у разі невиконання штрафу, невідшкодування збитків або витрат, і суд вважає, що будь-які інші методи, за допомогою яких можна вирішити справу, не можуть бути використані, суд може постановити призначити ув'язнення у місцях утримання на період не більше шістьох місяців» [4, с.13].

Стаття 15 Закону підсумовує види покарання, які можуть бути призначені дитині або молодій особі: «У разі якщо дитина або молода особа, яка обвинувачується у вчиненні того чи іншого правопорушення, постає перед судом, і суд визнає ступінь доведеності його вини задовільним, суд прийме до уваги спосіб, у який, відповідно до цього та інших законів, справа може бути вирішена через: – (а) скасування обвинувачення; або (б) зняття вини при вступі у права володіння; або (с) звільнення правопорушника для проходження випробувального терміну; або (д) призначення правопорушнику перебування під опікою родича або іншої необхідної особи; або (е) направлення правопорушника до спеціалізованого закладу; або (ф) призначення правопорушникові штрафу, відшкодування збитків або витрат; або (г) призначення батькам або опікуну правопорушника штрафу, відшкодування збитків або витрат; або (h) зобов'язання його батьків або опікунів забезпечити його безпеку для доброї поведінки; або (і) призначення порушникові позбавлення волі у місцях утримання від-

повідно до цього Закону; або (j) у разі коли порушник є молодого особою, призначення йому терміну тюремного ув'язнення; або (k) вирішення справи у будь-який інший спосіб, який є законним» [4, р.16-17].

Закон «Про неповнолітніх правопорушників» Белізу, відповідно до пункту 2 статті 17, не передбачає подовження терміну ув'язнення у разі здійснення дитиною або молодого особою втечі з місця утримання: «Дитина або молода особа, перебуваючи у місці утримання, та під час доставки до місця утримання або перевезення з нього, вважається такою, яка знаходиться у місці утримання на законних підставах, і у разі якщо вона втікає, може бути затримана без наявності ордеру та доставлена назад до місця утримання, де вона перебувала раніше» [4, с.18].

Досить цікавим є положення цього Закону, відповідно до пункту 1 статті 14, про те, що громадськість разом з поліцією, має право припиняти прояви асоціальної поведінки неповнолітніх осіб: «14. – (1) Будь-яка особа має право доставити до суду у справах неповнолітніх осіб будь-яку особу, якій, вочевидь, не виповнилося шістнадцяти років, і яка – (а) просить або отримує милостиню (без врахування того, чи має місце при цьому імітація танцю, гри на музичних інструментах, виконання номерів, торгівля або інше), перебуває на вулицях, у приміщеннях або місцях, придатних для того аби просити або отримувати милостиню; або (b) бродяжить, не має жодного житла або певного місця мешкання, або явних коштів для існування, або бродяжить без супроводу батьків або опікунів, які не здійснюють належного контролю; або (c) виглядає таким, який не має коштів для існування, не будучи сиротою при живих батьках або одного з них, або у випадку, коли мати незаконнонародженої дитини, відбуває покарання у тюрмі; або (d) будучи під опікою батьків або опікунів, які через схильність до вчинення правопорушень та вживання алкоголю, нездатні піклуватися про дитину; або (e) дитина є дочкою як законнонародженою, так і незаконнонародженою такого батька, якого засуджено за правопорушення з високим ступенем не-

пристойної поведінки; або (f) часто відвідує групи, пов'язанні із крадіжками будь-чого, або проституцією; або (g) винаймає певне помешкання або проживає в ньому, або у певній його частині, яка використовується для цілей проституції, або іншим чином проживає в таких обставинах, які вважаються такими, що призводять, заохочують або сприяють розбещенню дитини або здійснення нею проституційної діяльності, то суд, до якого приведено таку особу, яку приведено відповідно до одного із вищенаведених пунктів, у разі задовільного з'ясування судом суті справи, може звільнити дитину від перебування під затриманням, обвинувачення або нагляду з боку тієї чи іншої особи, натомість призначити їй опіку з боку її родича або іншої гідної особи чи закладу, який буде названо судом (у разі якщо такий родич або інша особа або заклад виявляють бажання здійснювати таку опіку), до того часу, доки дитина не досягне шістнадцятирічного віку або через короткий проміжок часу суд має право на додаток до цього рішення призначити дитині нагляд над нею з боку офіційної особи з нагляду під час періоду пробації, також суд має право на свій розсуд або за наявності заявки з боку будь-якої особи, час від часу, видаючи нове рішення, урізноманітнювати або скасовувати свої рішення» [4, с.13-14].

Таким чином, Закон «Про неповнолітніх правопорушників» Белізу є елементом системи законодавства у сфері профілактики дитячої та підліткової злочинності, містить систему альтернативних заходів, принципів та інститутів покарання неповнолітніх осіб за вчинені ними правопорушення. Система покарання неповнолітніх осіб Белізу зберігає міжнормативний зв'язок із законодавчою базою, яка регулює питання покарання за вчинення тяжких злочинів на загальній основі.

Література

1. An Assessment Of Juvenile Justice In Belize // UNICEF, April 2000 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://www.dbzchild.org/uploads/docs/an_assessment_of_juvenile_justice_in_belize.pdf;
2. An Assessment Of Juvenile Justice In

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена розгляду Закону «Про неповнолітніх правопорушників» Бельзи. В статті розглядаються та аналізуються ключові терміни, які пов'язані із правопорушеннями, які вчиняються неповнолітніми особами, основні положення щодо покарання неповнолітніх осіб за вчинені ними правопорушення відповідно до цього Закону.

SUMMARY

The article considers The Juvenile Offenders Act of Belize. The basic terms connected with offences committed by juvenile criminal offenders, basic provisions concerning punishing juveniles for offences committed in accordance with the Law are under consideration and analysis in the article.

Belize // ABA Rule of Law Initiative, 2010 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://www.americanbar.org/content/dam/aba/directories/roli/belize/belize_assessment_of_juvenile_justice_11_10_eng.authcheckdam.pdf;

3. Jennifer Peirce, Alexandre Veyrat-Pontet. Citizen Security in Belize, Inter-American Development Bank, 2013 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: <http://www.vanderbilt.edu/lapop/>

news/102313.AB-Belize-IADB.pdf;

4. Juvenile offenders act of Belize // The Substantive Laws of Belize, Revised Edition 2000 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: <http://www.belizeaw.org/web/lawadmin/index2.html>;

5. National Youth Development Policy of Belize, 2012 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: <http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Youth/Belize/Belize-National-Youth-Development-Policy.pdf>.